

Érted értem. Beszédfejlesztés első osztályban

SZÁNTÓNÉ BALOGH RÓZA

Okányi Általános Iskola, Okány

okanyiskola@gmail.com

1. Bevezető

Pedagógusi munkám során mindig nagy figyelmet szenteltem az iskolába lépő tanulók beszédfejlesztésének. Eddig mindez „csak” tanórákba ágyazott játékok beiktatásával történhetett meg, melynek fejlesztő hatása ugyan érzékelhető volt, de szerettem volna, ha lehetőség adódik egy kiscsoportos foglalkozás beindítására is. Ebben a tanévben ez innovációként jelent meg az Okányi Általános Iskolában. A célom nem a torzan ejtett hangok javítása, a beszédhibák korrekciója, hanem a beszédészlelési-, beszédmegértési zavarok enyhítése volt.

A munkámat azzal kezdtem, hogy felvettem a kapcsolatot néhány logopédussal, köztük Dudáné Driszkó Adrienn-nel, aki az ABC Akadémia állandó szakértője. Abból indultunk ki, hogy az elsődleges fejlesztési teendő egy-egy beszédhibás gyermeknél: a beszédészlelés és beszédmegértés fejlesztése, ha szükséges, amire ráépülhet a hangzók ejtésének javítása, mert a „rejtett hibák” fejlesztése nélkül a „látható” fejlesztési területek erősítése is hiábavaló. A beszédészlelés és -megértés fejlettsége határozza meg a kommunikáció, az írás-olvasás elsajátítás és a tanulás sikerességét. Gósy Mária szülők számára írt fejlesztő füzetében azt írja: „Az életkornak megfelelő szintű beszédészlelés biztosítja a gyermek számára, hogy nehézség nélkül tanuljon meg olvasni, írni, majd idegen nyelvet elsajátítani” (Gósy 2009: 3). Tehát kiemelt feladatnak kell tekintenie minden pedagógusnak a beszédészlelést és a beszédfejlesztést. Ugyanakkor fontos elkülöníteni e két fogalmat egymástól, hogy a fejlesztésünk a valós célját érhesse el. „A beszédészlelés az a készség, amelyik lehetővé teszi a gyermek számára, hogy beszédhangokat, beszédhangok kapcsolódásait, hosszabb hangsorokat (pl. a, ő, z, p, kű, sé, kemi, vósa) felismerjen, és képes legyen elhangzásuk sorrendjében megismételni azokat” (Gósy 2009: 3). A beszédmegértés fogalma pedig az elhangzott szavak, mondatok, verbális szövegek jelentésének és azok tartalmának megértését jelenti (Gósy 2009).

A DIFER-vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a gyermekek fele gyenge beszédhanghallással érkezik az iskolába (Fazekas 2004). A beszédészlelés és -megértés megannyi képességsoporttal korrelál, mint

például az emlékezet (vizuális, auditív), a szókincs és a fonématudatosság, azaz komplex fejlesztésben kell ez esetben is gondolkodnunk. „A beszédhanghallás-fejlesztő gyakorlatok alkalmazása egy olyan olvasástanulást megelőző és azt kísérő eljárás, amely az olvasástanulással tovább fejlődik ugyan, de már előtte is előkészíti a gyerekeket a sikerebb olvasáselsajátításra” (Juhász–Kálló 2017).

Munkámat egy bemeneti méréssel, Dudáné Driszkó Adrienn online tesztjével kezdtem (<http://www.abcaademia.hu/tesztek.html>). Ezen a felületen – korosztályonként csoportosítva – több teszt áll a vizsgálatot végző személy rendelkezésére. Az én tanulóim éppen iskolát kezdő 6-7 évesek voltak. Velük az egy évvel korábbi, az 5-6 éveseknek szóló tesztet ajánlott elvégezni. Azért tartom ezt kiemelkedően jó tesztnek, mert online elvégezhető, a szülők számára is elérhető, és hanganyag is kapcsolódik hozzá, mely a teszt során lehetővé teszi, hogy objektív módon végezhesük el a képességek vizsgálatát: minden esetben ugyanolyan feltételekkel. Ugyanakkor az online teszt a kiértékelés után a szülők, a teszt elvégzője számára fejlesztési lehetőségeket, útmutatót, játékokat kínál fel, a fejlesztést lehetővé téve, segítve.

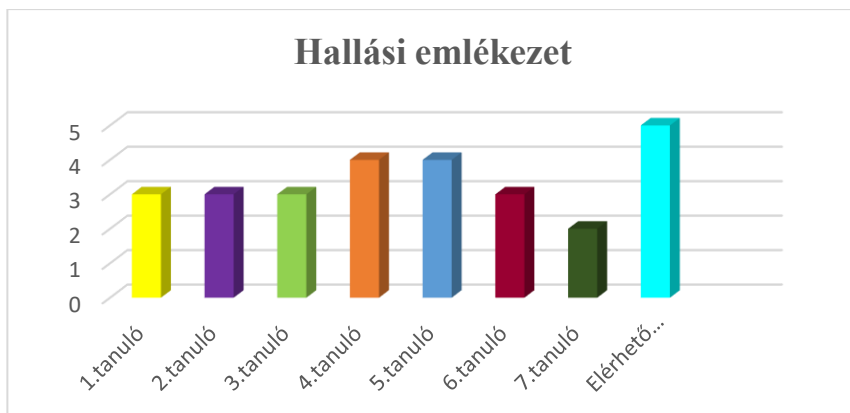
A teszt a következő részekből áll:

- szociális érettség;
- értelmi képesség;
- nagymozgás;
- finommozgás;
- emberábrázolás;
- hallási emlékezet;
- hallási lényegkiemelő képesség;
- hallási megkülönböztető képesség;
- szókincs, beszédértés;
- szókincsaktivizálás;
- artikuláció;
- nyelvi készség;
- képi emlékezet;
- sorrendemlékezet;
- alak-háttér látás.

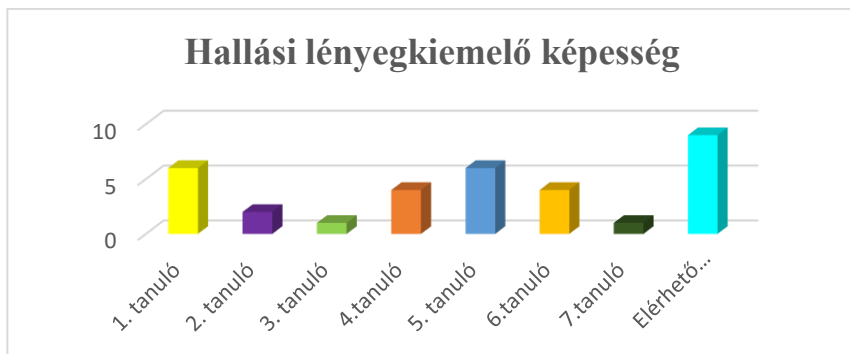
A teszt a szociális érettség, az értelmi képesség, a nagymozgás és a finommozgás fejlettségének mérésére egy kérdéssort használ, melyet a tesztet végzőnek kell kitöltenie saját tapasztalatai alapján. Az emberábrázolás vizsgálatához egy pontos és részletes szempontsort ad, mely

alapján el kell döntenie a tesztelőnek, hogy az az állítás az adott rajzra igaz-e, vagy sem. Pl.: Az ujjak száma mindkét kézen megfelelő. A tesztelésbe ezután lép be tevőlegesen is a gyermek. A hallási megfigyelőképesség vizsgálata során a hallási emlékezetet vizsgáljuk először. Itt egy komplex hanganyag áll a rendelkezésre, amelyben tizenkét szót hall a gyermek, és fel kell sorolnia azokat, amelyekre emlékszik. Majd a hallási lényegkiemelő képesség tesztelésénél szintén egy hanganyag áll rendelkezésre, és a gyermeknek azt kell jeleznie, hogy mikor hallja a kiemelt szót, mely jelen esetben a *kakas* szó. Ezután következik a hallási megkülönböztető képesség vizsgálata: két szót hall a tanuló, és meg kell mondania, hogy ugyanazt a két szót hallja-e. A hanganyag itt is nagy segítség a tesztet végző számára, hiszen véletlenül sem léphet fel az a helyzet, hogy a tesztelő akaratlanul – akár a nonverbális eszközeivel is – segítse a gyermeket a helyes megoldás megtalálásában. A következő teszt a szókincs, beszédértés nevet viseli, ahol három kép közül kell kiválasztani a mondathoz leginkább illőt. Itt vizsgálja – többek között – a határozatlan számnév ismeretét, az ok-okozati összefüggések megértését, a relációs szavak mondat szintjén történő megértését. A szókincs-vizsgálaton belül egy alegységként jelenik meg a szókincs-aktivizálás és az artikuláció vizsgálata, mely minden hangra kiterjed. Ebben a részben található a nyelvi helyesség vizsgálata, mely széleskörű, átfogó, szinte minden nyelvhelyességi alapproblémára kiterjed. Így vizsgálja a többes szám ismeretét, a tárgyeset használatát, az igeragozást, a helyes rag alkalmazását. Kiterjed a múlt idő, a birtokjel, a helyhatározók, a névutók helyes használatára is. A következő részekben a gyermek emlékezetének vizsgálata, a munkamemória és a sorrendemlékezet fejlettségének képek segítségével történő mérése következik. Majd utolsó feladatként az alak-háttér felismerésére irányul a figyelem.

A képességcsoportok vizsgálatánál néhány esetben a megfigyelés, beszélgetés módszerét alkalmaztam (szociális érettség, értelmi képesség, nagymozgás), míg a többi esetben az adott tesztet használtam a bemeneti mérés elvégzésére. A vizsgálatban 10 első osztályos tanuló vett részt a szeptemberi óvoda-iskola átmeneti program idején, 8 fiú és 2 lány. Egyik gyermek sem BTMN-es vagy SNI-tanuló. Az alábbi diagram azoknak a tanulóknak az eredményeit mutatja, akiknek a vizsgálat után ajánlottam a beszédfejlesztést. A „kimaradt” tanulók jól teljesítettek. A fejlesztendő gyerekek eredményei néhány képességcsoportnál meglepőek voltak. Az alábbi diagramok néhány képességcsoport eredményeire mutatnak rá:

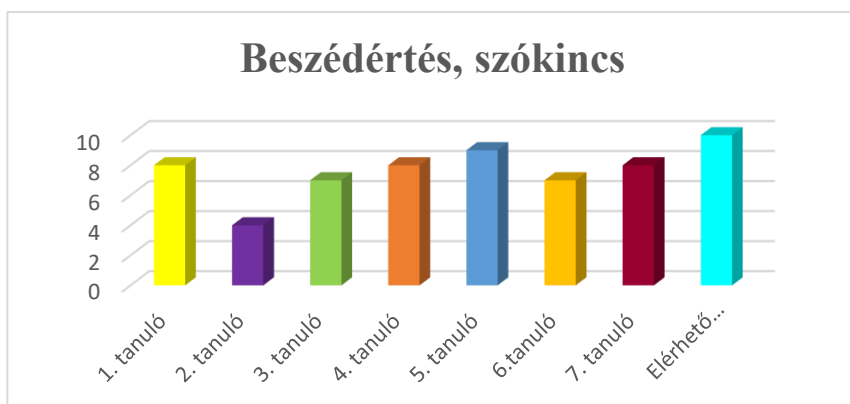

1. ábra: A hallási emlékezet vizsgálatának eredményei

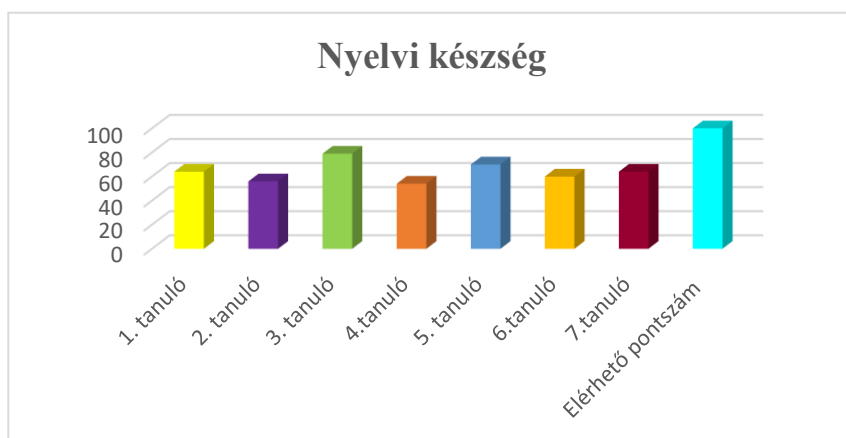
2. ábra: A hallási lényegkiemelő képesség vizsgálatának eredményei

A hallási emlékezetük gyenge, senki sem érte el az 5 pontot. Ez korrelál a hallási lényegkiemelő képesség fejlettségével, ahol több tanuló 50%-os eredményt sem ért el.

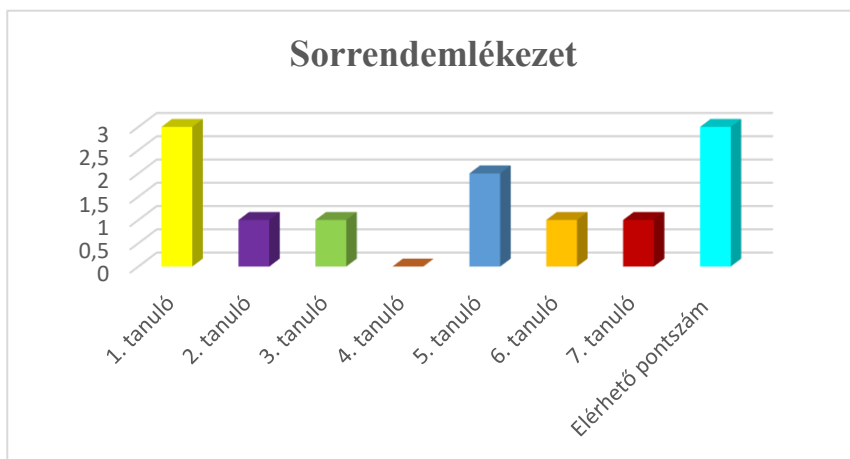
3. ábra: A beszédértés, szókincs vizsgálatának eredményei

Érdekes, hogy szókincsük, szókincs-aktivizálásuk eredménye jónak mondható.

4. ábra: A nyelvi készség vizsgálatának eredményei

Ugyanakkor a nyelvi készségük nagyon gyenge. A toldalékok használata nehéznek bizonyult. Szótövekkel válaszoltak, a ragokat teljes mértékben elhagyták, illetve csak a többes szám jelét használták. A -t tárgyrag használata is gondot okozott.

5. ábra: A sorrendlékezet vizsgálatának eredményei

Sorrendlékezetük volt a leggyengébb: volt olyan tanuló, aki három kép/tárgy nevét sem volt képes ugyanabban a sorrendben vissza-mondani. Ez az eredmény a munkamemóriájuk gyengeségére utal. Felvetődött tehát a kérdés, hogyan is jegyezhetne meg egy tanuló egy

egyszerű utasítást, amikor ennyire gyenge a hallási, képi, sorrend-
emlékezete, és ehhez társulva sem a ragokat, sem a relációs szavakat
nem érti.

A mérés után elkezdődött a fejlesztés. A következőkben – a teljesség
igénye nélkül – bemutatok néhány olyan képességfejlesztő játékot,
amely kis kezűgyességgel otthon, iskolában elkészíthető, és a fejlesztést
érdekesebbé, játékosabbá teszi.

2. Sorrendemlékezet, képi emlékezet

2.1. Kockajáték

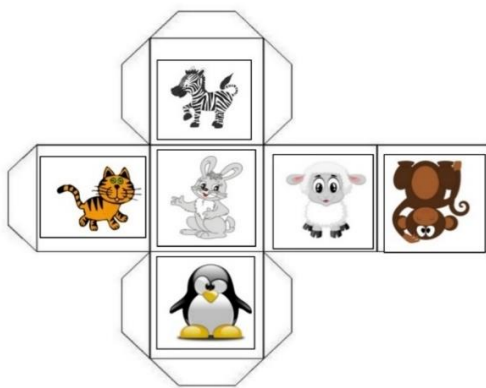
Egy egyszerű kocka hálójára szerkeszthetünk különböző képeket
témakörönként is: háziállatok, vadon élő állatok, „nemszeretem állatok”,
növények, foglalkozások, színek, bolygók, ruhaneműk, évszakok, betűk,
számok.

Feladat: Dobj háromszor! Majd sorold fel mind a három kép nevét
ugyanabban a sorrendben, ahogyan dobtad!

Nehezítés: a dobások számának növelésével. A későbbiekben nehezí-
thetjük a feladatot például úgy, hogy pontosan meg kell nevezni a fák,
cserjék, virágok fajtáját.

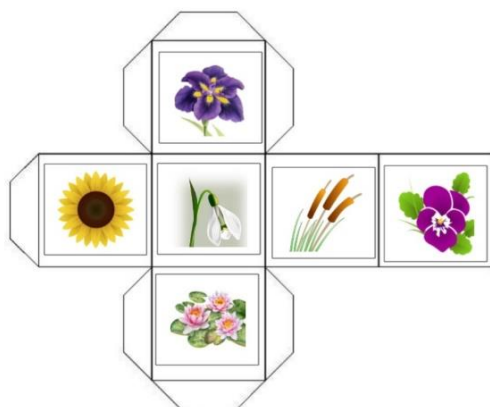
Variációk: A kép nevének kezdőbetűjével/kezdő szótagjával mondjon
szót a dobás után, később ne a kép nevét nevezze meg, hanem azt a szót
mondja ki, amely a képről leghamarabb eszébe jut. Majd ezt kell
sorrendben visszamondania neki, vagy a társának.

További variáció: mondatot (kijelentő, kérdő, óhajtó stb.) kell alkotni
a képen ábrázolt dologgal, majd ő vagy a játékban részt vevő társa
mondja ezeket vissza a megfelelő sorrendben.

6. ábra: Kockajáték sablon I.

Forrás: <https://printkerblog.files.wordpress.com/2016/05/02.png>, <https://pixabay.com/hu>

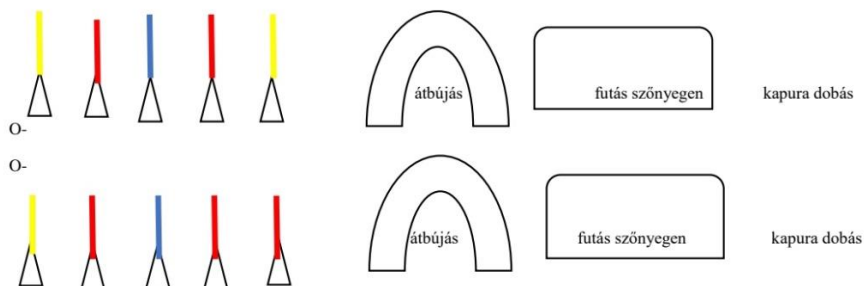
7. ábra: Kockajáték sablon II.

Forrás: <https://printkerblog.files.wordpress.com/2016/05/02.png>, <https://pixabay.com/hu>

2.2. Autóverseny: Sorrendemlékezet fejlesztése nagymozgással összekötve

Egyszerű akadálypálya építésével is megoldható a fejlesztés, ehhez bójákba különböző színű jelzőbotokat dugunk. Párhuzamosan két pályát építünk, és sípszóval két tanulót indítunk. Az, hogy mi minden épül a pályán, csak a fantáziánkon múlik (pl.: átbújás alagúton, kosárba dobás, futás különböző felszínű talajon, gyöngygyűjtés talppal karikába). A sorrendemlékezetet az fogja fejleszteni, hogy induláskor elsoroljuk, milyen sorrendben kell megérinteni a jelzőbotokat, pl.: kék, sárga, piros, sárga.

Nehezítés: ha a kiindulópályát gurulóátfordulás előre, gurulóátfordulás hátra vagy hossz tengely körüli gurulás, esetleg ha a pálya több részébe is építünk be jelzőbotos bójákat.

8. ábra: Autóverseny

2.3. Sorrendemlékezet fúvó gyakorlatokkal

Egy asztal szélére három, négy, a későbbiekben öt, hat műanyag poharat ragasztunk fel ragasztószalaggal, úgy, hogy a pohár szája éppen az asztal széléhez illeszkedjen. Az asztal peremére érdemes építőjátékokat tenni. Az asztalra különböző színű könnyű, műanyag labdákat helyezünk.

Feladat: Fújd a labdát a pohárba!

Meghatározhatjuk az időintervallumot is. Ezután a tanulónak meg kell mondania, hogy melyik színű labdát, hová fújta először, másodjára, harmadjára stb.

Variáció: Ha két tanuló játszik egyszerre, akkor a másik tanuló lehet az ellenőr. Ilyenkor ő ellenőrzi, hogy helyes sorrendet mondott-e a társa, majd cserélnek.

2.4. Indulj el egy úton!

Feladat: A tanteremben különböző tárgyakat, képeket, szóképeket helyezünk el életkortól függően, első osztályosoknak például terméset, hívóképeket, negyedikeseknek Magyarország nagy tájainak nevét, képét, városneveket. A tanuló elindul a teremben, követi őt a tanító vagy a társa.

Közben énekelhetnek is (*Indulj el egy úton!* című dalt). A tanulónak a dal végén el kell sorolnia, hogy mi mindennel találkozott útja során. A társ figyel, hogy megfelelő sorrendben mondja-e a talált dolgokat.

Variáció: Betűket helyezünk el a teremben, és a tanulónak egy papírra – emlékezetből – a megfelelő sorrendben kell leírnia a megtalált betűket, majd abból szavakat kell alkotnia.

3. Hallási emlékezet

3.1. Nyomozósdi

A tanteremben eldugunk egy tárgyat.

Feladat: A relációs szavak megjegyzésével meg kell keresni a tárgyat. Pl.: Lépj előre négyet, azután balra hármat, majd még kettőt előre!

Nehezítés: Több irányt is megadhatunk egyszerre. Pl.: Lépj előre hármat, balra kettőt, egyet hátra, ötöt jobbra!

3.2. Labdakereső

Egy kosárnyi kislabda kell hozzá. A labdákra egyszerű celluxszal egy-egy szót/képet erősítünk. A tornaterem felezővonalára állnak a gyerekek, háttal a tanítónak. A tanító különböző hangerővel 5-6 szót sorol, ezek megtalálhatóak a labdákban. A tanító a kosárban lévő labdákat szétgurítja a teremben. A gyerekek sípszóra indulhatnak a labdákat megkeresni. Az az ügyes, aki adott idő alatt megtalálja a tanító által mondott szavakat a labdákban, és visszahozza azokat a kosárba.

Nehezítés: Ha a labdák egyszínűek, vagy ha hasonló szavak (akár értelmetlen szavak is) kerülnek labdákra. Nehezíthető a feladat azzal is, ha kisebb betűvel, szólások, közmondások kerülnek rá.

4. Szókincsfejlesztés

4.1. Ne hezitálj!

Érdekes, hogy a tanulóim körében a legegyszerűbb játék volt a legizgalmasabb, sokszor kérték, hogy játsszuk ezt a játékot.

Egy pakli kép szükséges hozzá, ez lehet akár régi vagy új hívóképsorozat is. A pakli kártyát megkapja a gyerek – képpel lefelé.

Feladat: Gyorsan megfordítani a lapokat egyesével és kimondani a kép nevét. Először lehet számolni két-három másodpercig, később ez elhagyható. Ha a tanuló gyorsan ki tudja mondani a kép nevét, akkor az a lap nála marad. Ha valahol megakad, akkor tovább kell adnia a paklit. Ilyenkor megmondjuk a kép nevét (pl.: gyűszű), majd visszatesszük a pakliba. Az nyer, aki több kártyát gyűjtött be.

A kártyák számát érdemes néhány kör után bővíteni.

4.2. Sorold!

Több helyről is letölthető már ez a társasjátéksablon (pl.: <https://hu.pinterest.com/pin/515099276134068179/>), vagy azt is megtehetjük, hogy a tanulóval együtt készítünk el egy társasjátékot, figyelembe véve a tanuló érdeklődését, életkorát. (Lásd 9. ábra!)

Egy kis szerkesztéssel pedig szókincsfejlesztő játékká alakítható a játék. A mezőkbe olyan képeket kell ragasztani/szerkeszteni, amelyek egy főfogalomhoz tartoznak, például egy bútort, egy virágot, emlőt, egy madarat, kételtűt, halat, cserjét, fát, járművet.

Feladat: Dobj a dobókockával! Lépj! Nézd meg a főfogalmat, és sorold fel annyifélét belőle, amennyit dobtál! Ha nem sikerül, vissza kell lépned a kiindulóponttra. Az nyer, aki hamarabb célba ér.

Érdeemes különböző színnel jelölt üres mezőket hagyni. Itt megadhatjuk, hogy milyen szófajú szót, vagy külső, belső tulajdonságot kell mondani. Az alábbi képet illusztrációként szerkesztettem.

9. ábra: Társasjáték

4.3. Morzsoló mesélő

Ne feledkezzünk meg a régi népi munkákról sem a fejlesztés során. A gyerekeknek élményt nyújthat egy „időutazás” a múltba. A hangulat megteremtése érdekében használhatunk régi kézi morzsolót, vesszőkosárba tett csuhét, piros és sárga kukoricacsöveket, kóródarabokat. Szükségünk lesz még néhány kukoricacsőre és egy nagy vesszőkosárra, amit körbeülünk a gyerekekkel.

Feladat: Adják körbe a kukoricacsövet, és morzsolják le a szemeket úgy, hogy közben egy-egy mondattal folytassák a megkezdett mesét!

Variáció:

1. Nehezített változat, ha a középen lévő kosárba szókérttyák kerülnek, és azokból húzni kell egyet, ezután a választott kifejezést bele kell illeszteni a megkezdett szövegbe.
2. Megadom a mesefajtát (2–3. osztály), és ehhez alkalmazkodva kell a mesét továbbszőni.

Bonyolult lehet egy csalímese, tréfás mese kitalálása. Könnyebben talán a láncmese, ebbe beleszöhetünk olyan népies szavakat, amelyek a szókincs bővítést segítik.

Pl.: honcsok = ürge, vakond, pacuha = rendetlen öltözetű ember, ménes = lovak csoportja...

4.4. Szinonimabújóska

Feladat: 6-8 búvóhelyet építünk a tornaterem különböző pontjaira. A gyerekek egy-egy szókértát húznak, és a búvóhely elé kitett szavak közül meg kell keresniük, melyik az ő búvóhelyük. Ha megtalálták a kapott szó szinonimáját, akkor bebújhatnak a rejtekhelyre. Természetesen van olyan hely is, ahová egy gyerek sem bújhat, az a kakukktójas. Miután mindenki elbújt, a csapattagok ellenőrzik, hogy valóban mindenki közéjük való-e.

Variáció: Egy szókértát piros színnel jelölt. Aki ezt a kértát húzza, annak direkt rossz helyre kell bújni. Két gyerek nem húz kértát, ők lesznek a hunyók. Az ő feladatuk a csoport ellenőrzése, a kakukktójas megtalálása.

5. Egyéb nyelvi készség fejlesztése

A nyelvi készség fejlesztése olyan sokrétű fejlesztési terület, mely a különböző morféma helyes használatától egészen a mondatalkotásig, majd a szóbeli szövegalkotásig tart, és alapköve a szövegértésnek.

A fejlesztést itt szituációs játékokkal oldottam meg.

5.1. Kosárláték (-t tárgylag)

Egy kosárba különböző tárgylakat teszünk, és letakarjuk őket. A taktilis érzékelést is fejleszt, ha a tanuló csak belenyúl, és tapintás útján kitalálja, hogy mit rejt a kosár.

Ha a fő célunk a -t tárgylag használatának kialakítása a mondatban, akkor csak egész mondatos választ fogadjunk el, és feltétlenül követeljük meg a tárgylag használatát.

Pl.: Vadnarancsot rejt a kosár.

5.2. Iskolásdi

Ez a játék segítette leginkább a munkámat ezen a területen, mert komplex nyelvi fejlesztésre adott lehetőséget úgy, hogy a gyerekek azt

hitték, csak a bábukkal, eszközökkel játszunk. Ehhez a játékhoz szükségünk van egy makettre és néhány bábura. Lásd az alábbi képet!

10. ábra: Mesefilmmakett

Ez a makett a gyerekek kedvenc meséjéhez készült – doboz és színes papír felhasználásával. Gyakorlatilag az eszköz hozza magával a játékot, a fejlesztési lehetőségek sokaságát. A bábokhoz készülhet iskolatáska, van, amiben ceruza, könyv, táblagép vagy bármilyen más apró dolog található.

Ezután – ügyelve a kérdésekre – kezdődhet a játék:

Kik jöttek ma iskolába? Hová tegye az iskolatáskáját Marinett? Mit találtál a Feketemacska táskájában? Hol menjenek be a terembe? Hová menjenek szünetre? Kit szeretnél Katica mellé ültetni? Hol van a könyv, a ceruza? Hová tette a táblagépet?

A fejlesztő órára át kell gondolni, hogy milyen nyelvi területre szeretnénk fókuszálni. A szavak, toldalékok használata, a mondatok vagy a szóbeli szövegalkotás szintjén szeretnénk végezni a fejlesztést? Sok idő és gyakorlás, amíg a tanulók már önállóan, a hétköznapi társalgásukban is használják a ragokat, képzőket, de érdemes ezzel a területtel többet foglalkozni, így a feladatadások során is könnyebben megértik majd az utasításokat, és később a szövegértő gyakorlatokban is hasznát veszik.

6. Összegzés

Hadd kezdjem összegzésemet egy idézettel, mely munkám során sokszor eszembe jut: „Az teszi széppé a sivatagot (...), hogy valahol egy kutat rejt” (Antoine de Saint-Exupéry). Iskolánkban fontos lépést tettünk meg a gyerekek érdekében azzal, hogy mertünk valami újba kezdeni a beszédfejlesztő órák bevezetésével. De megtaláltuk a kutat:

ez a kút maga a lehetőség. A beszédészlelés és -megértés az alapja a későbbi kommunikáció sikerességének, és igyekeztem ezt a lehető legkülönbözőbb formában fejleszteni, hogy a tanulóim nehézségek nélkül tanuljanak meg olvasni, írni. A bemutatott játékok, feladatok csak egy részét tükrözik a napi munkának, ösztönzőképpen, hogy merjünk túllépni a feladatlapok sivárságán, és higgyünk abban, hogy mozgással, játékkal ugyanolyan eredményesen végezhetjük a feladatainkat, mint a papíralapú fejlesztéssel. A felsorolt példákkal szerettem volna rávilágítani arra, hogy nemcsak tanteremben, hanem akár tornateremben, udvaron, játszótéren is vannak olyan megvalósítható játékok, amelyek a beszédfejlesztés alapjául szolgálhatnak. Törekedtem arra, hogy megpróbáljam a tanulóimat a lehető legtöbb oldalról megismerni. Ehhez mindenkinek azt ajánlom, hogy végezzünk többféle tesztet, vizsgálati módszert. Kreatívan nyúljunk hozzá azokhoz a kész ötletekhez, amelyeket a különböző netes felületeken találunk! Egészítsük ki, tegyük még érdekesebbé, hogy tanulóink élvezzék a fejlesztés óráit, s az maradandó élményt nyújtson! Használjunk többféle eszközt, módszert az emlékezetfejlesztésre, vegyük figyelembe az auditív és a vizuális emlékezetfejlesztésen kívül a sorrendemlékezet fontosságát is! S mindenekelőtt nézzünk a látható hibák mögé, keressük meg a valódi „rejtett” okokat, és próbáljunk azokra is fókuszálni! Nekünk, pedagógusoknak kell tudnunk azt, hogy mi húzódhat egy-egy fejlődési elmaradás, retardáció, regresszió mögött. S érezze azt minden tanuló, hogy a fejlesztés érte történik, az ő szükségleteit figyelembe véve, mely ebben a korosztályban még elsődlegesen a mozgás és a játék.

Irodalom

- Fazekasné Fenyvesi M. 2004. Beszédhanghallás. In: Nagy J. (szerk.) *Az elemi alapkészségek fejlődése 4–8 éves életkorban*. Szeged: Mozaik Kiadó. 18–30.
- Gósy M. 2005. *A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése (szóban és írásban) iskolásoknak*. Budapest: Nikol Kiadó.
- Gósy M. 2009. *A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése óvodásoknak*. Budapest: Nikol Kiadó.
- Juhász V. – Kálló V. 2017. Fonológiai tudatosságot alapozó szókinces-fejlesztő feladatsor – Játéksor az m fonémára 5-6 éveseknek óvodai foglalkozásra. *Fejlesztő Pedagógia* 28/3–6. 164–175.